

vadovauti retrospektyviojo katalogavimo bei bibliografavimo ir formatų klausimais. Šalyse, kuriose šias funkcijas atlieka nacionalinė biblioteka, tai galima pakankamai lengvai organizuoti, tačiau kitur dėl to reikėtų susitarti su nacionaline biblioteka.

Retrospektyvieji įrašai turėtų patekti į nacionalinės bibliografijos duomenų bazes ir į suvestinius katalogus (ten kur jie yra), nepaisant įrašų detalumo.

Remiantis jau veikiančiomis taisyklėmis, reikėtų parengti ISBD(A) papildančius nurodymus ir siekti tarptautinio jų pripažinimo.

CERL parengta UNIMARC instrukcija, kurią remia Nuolatinis UNIMARC komitetas, turėtų būti priimta kaip tarptautinis formato vadovas (konsorciumo tinklalapyje šio straipsnio rengimo metu kaip tik rengiama jos publikacija).

IFLA programoje, siekiant tarptautinio bendradarbiavimo autoritetinių įrašų srityje, ypač daug dėmesio turi būti skirta retrospektyviajai sričiai, be to, turi būti iširtos išankstinės ISADN įdiegimo sąlygos.

ISTC duomenų bazė greitai bus įtraukta į HPB, todėl HPB kartu su ESTC duomenų baze akivaizdžiai tampa bendru priegis prie Europos spausdintinio palikimo

šaltiniu. HPB suteikia prieigą ir prie labai preliminarių įrašų, tik įrodančių, jog kažkur egzistuoja egzempliorius, ir prie pakankamai išsamių bibliografinių įrašų. Laikui bėgant išsamių įrašų skaičius didės, bet jau dabar ši duomenų bazė gali pasitarnauti kaip svarbiausias pagrindas Europos retrospektyviosios bibliografijos projektams. Dar neseniai HPB buvo atvira tik dalyvaujančioms institucijoms, bet dabar ja gali naudotis visi. RLG (Mokslinių bibliotekų grupė) ir OCLC duomenų bazės sudaro galimybę naudotis Amerikos bibliotekose esančių senų knygų bibliografiniais įrašais, tarp kurių yra ne Europoje ir ne Amerikoje leistų knygų bibliografinių įrašų. Tai reiškia, kad retrospektyviojo katalogavimo projektus galima kurti prieinamų šaltinių pagrindu.

Apibendrinant galima pasakyti, kad svarbiausios prielaidos visuotinei bibliografinėi retų knygų apskaitai ir nacionalinei bibliografijai jau egzistuoja. Siekiant sėkmingai koordinuoti ir kooperuoti veiklą, mums visų pirma reikia tolerantiško nusiteikimo, atsižvelgiant ir į skirtingas katalogavimo tradicijas, ir į ekonominius apribojimus.

Iš anglų k. vertė E. Macevičius

Dalykinė paieška valstybinėse bibliografijose

Ia C. McILWAINE

Londono universitetinis koledžas, Gower Street, London WC 1E 6BT, United Kingdom,

el. paštas: i.mcilwaine@ucl.ac.uk

Lois May CHAN

Kentukio universitetas, Lexington, Kentucky, USA, el. paštas: willis@ukcc

Dalykinės paieškos valstybinėse bibliografijose problemų neįmanoma patenkinamai aptarti atsiribojus nuo konkretaus nacionalinio konteksto ir visų aplinkybių. Kalbant abstrakčiai, tokios paieškos vertė nekelia abejonių, tačiau kalbant konkrečiai - dalykinės paieškos galimybės privalo priklausyti nuo to, kokia pasirinkta bibliografinės medžiagos išdėstymo tvarka ir kokius specifinius nacionalinius reikalavimus siekiama patenkinti. Svarstant galimybę teikti tokią paslaugą, reikia atsižvelgti į aprėptį; be to, ne mažiau svarbus ir įtraukiamos medžiagos kiekis, leidinio rūšis, jo paskirtis, vietos aplinkybės (pavyzdžiui, valstybinių kalbų skaičius), o visų svarbiausia - kaina. Be to, nors dalykinė paieška koku nors pavidalu gali būti laikoma esmine, tačiau tiksli tokios paieškos forma taip pat yra problemiška, ypač jei norima vykdyti Visuotinės bibliografinės apskaitos programos tikslus.

1977 m. Valstybinių bibliografijų konferencija ataskaitoje dėl dalykinimo organizavimo 3-iajame skirsnyje pateikė konkrečias rekomendacijas, skirtas spausdintai valstybinei bibliografijai:

- rodyklės (jungiamos kasmet) turi apimti ne tik pagrindinį tekstą, bet ir papildomai teikiamas galimybes;
- pateikti klasifikacijos sistemos (jei vartojama) struktūrą;
- einamieji leidiniai turėtų būti išdėstyti sistemine tvarka pagal nustatytą tarptautiniu mastu vartojamą klasifikacijos sistemą.

7-asis skirsnis, kuriame kalbama apie tarptautines informacijos sistemas, taip pat tinka šiai temai. Jame rekomenduojama:

- atlikti tyrimus, kaip valstybinėms bibliografijoms parengti įrašai galėtų tapti tos šalies indėliu į tarptautines informacijos sistemas ir atvirkščiai;
- valstybiniu ir tarptautiniu lygiu dėti daugiau pastangų siekiant derinti bibliografinę patirtį tarp bibliotekų ir informacijos bendruomenių.

Per praėjusius dvidešimt metų įvyko daug pokyčių, bet daug kas iš to, kas buvo rekomenduota toje konferencijoje, tinka spausdintai valstybinei bibliografijai, suprantant ją pačia plačiausia prasme (nors tuo metu nebuvo įmanoma numatyti jos platumo, apie kurį dabar tiek diskutuojama, pavyzdžiui, medžiaga pasauliniame WWW tinkle sudaro svarbią valstybės įnašo dalį ir turėtų būti aprašyta). Aštuntojo dešimtmečio pradžioje formuluojant visuotinės bibliografinės apskaitos idealą, tam tikros su „leidiniais“ susijusios savybės atrodė savaime suprantamos. Tarp jų buvo valstybinės produkcijos apimtys, kurias įmanoma kontroliuoti, apibrėžtos leidinių formos ir jų stabilumas (knygos, serialiniai leidiniai, garso bei vaizdo medžiaga), kilmė ir kalba.

Turinys ir aprėptis

Turinys ir aprėptis turės tiesioginės įtakos dalykinės priegios rūšiai, kurios galima būtų pageidauti. Šiuo metu diskutuojama dėl to, ką laikyti valstybine literatūrine produkcija (plačiausiaja prasme). 1977 m. Valstybinių bibliografijų konferencija nustatė tris įtraukiamos medžiagos rūšis, išrikiavusi jas mažėjančios svarbos tvarka. Tos konferencijos rekomendacijos pradamos nuo privalomojo egzemplioriaus. Šiuo metu privalomojo egzemplioriaus įstatymai daugelyje šalių jau tobulėsi nei anais laikais ir yra išplėsti taip, kad aprėptų kuo įvairesnes medžiagos formas. To pasekmės jaučia ir nacionalinės bibliotekos, kurios veikia kaip šios medžiagos saugyklos, ir valstybinės bibliografijos tarnybos, privalančios sudaryti jų bibliografijas. Tradiciškai monografijoms, serialiniams leidiniams, oficialiems dokumentams ir pan. buvo teikiama pirmenybė, o disertacijos, žemėlapiai ir natos ar leidiniai Brailio raštu prioritetų sąrašė buvo vardinami daug žemiau. Įvairiose valstybėse ši medžiaga buvo tvarkoma skirtingai, ir daugelis, pavyzdžiui, Prancūzija, priėmė nuostatą, kad tradiciniai leidiniai būtų aprašomi savitiniuose sąrašuose, o „sunkiau įkandama“ medžiaga liktų atspindėta rečiau

skelbiamuose leidiniuose. Kai kuriose valstybinėse bibliografijose atskleidžiamas žurnalų turinys, ir šiuo atveju vėl svarbu, koks yra požiūris į dalykinimą.

Šiuo metu diskutuojama, ar kartu su medžiaga, kuri leidžiama materialiu pavidalu, įskaitant vaizdo įrašus, garso įrašus ar net kompiuterinius failus (visą ją būtų galima apibūdinti kaip „materialią“), reikėtų į valstybines bibliografijas įtraukti internete skelbiamą medžiagą. Ši medžiaga yra iš prigimties efemeriška, jos autorystė dažnai sunkiai nustatoma ir net jos kilmės šalis ne visada yra aiški. Jei tokią medžiagą būtų nuspręsta įtraukti į valstybinę bibliografiją, lengviausias priegijos prie didžiosios jos dalies būdas būtų per kokią nors tarptautiniu mastu pripažintą dalykinės paieškos sistemą.

Informacijos ir jos formų elektroninėje terpėje, ypač internete ir pasauliniame tinkle (WWW), prigimtis kelia daugybę problemų valstybinių bibliografijų sudarytojams. Galima paminėti šias:

1. Apimtis: stublėna jau vien pateikiamos informacijos gausybė;
2. Nepastovumas: elektroninė informacija, egzistuojanti vien tik skaitmenine forma, yra efemeriška ir sunkiai aprašoma;
3. Forma - apibrėžimas: elektroninėje terpėje nebepakanka bibliografinių apibrėžimų formoms - tokioms kaip knygos, rankraščiai, serialiniai leidiniai, garso įrašai. Atsirado daug didesnė formų įvairovė, ir kai kurių iš jų neįmanoma tiksliai apibrėžti;
4. Vienetas - apibrėžimas: daugumą skaitmeninės informacijos vienetų sunku tiksliai apibūdinti. Hipertekstas atskirų informacijos vienetų apibrėžimą daro dar neaiškesnį. Nebeaišku, kaip apibūdinti „įrašą“, ar jis išlieka tinkama vieneto žyma bibliografijoje;
5. Valstybė - apibrėžimas: interneto ir pasaulinio tinklo (WWW) prigimtis yra globalinė, tad kaip galima teigti, kad tas ar kitas informacijos vienetas yra kilęs iš vienos ar kitos šalies? Ar kanadiečio tinklalapis, pateiktas Pietų Afrikoje, priklauso Kanados, ar Pietų Afrikos valstybinei bibliografijai? Dar blogiau: kilmės kartais visai neįmanoma nustatyti;
6. Kalba - apibrėžimas: be kultūriniais terminais apibrėžiamos kalbos sąvokos, egzistuoja ir kitokių kalbų rūšių: pavyzdžiui, kompiuterinė kalba, specialios mokslinės ir techninės kalbos, kurias vartoja įvairių sričių specialistai.

Šiuo nauju požiūriu dalykinei prieigai, klasifikacijai ir dalykinimui, valstybinėse bibliografijose turėtų būti skirta daugiau dėmesio, jei norima, kad elektroninė informacija, ypač ta, kurią galima gauti per pasaulinį tinklą, būtų įtraukta į valstybines bibliografijas.

Šiuo metu pastangos įvesti dalykinę paiešką pasauliniame tinkle yra trijų formų:

- paieška pagal reikšminius žodžius;

- bendra klasifikacija, kurią vartoja paieškos mechanizmai;
- metaduomenimis apibrėžti pagrindiniai elementai išteklaus apraše su dalykinių duomenų laukais. Vis dėlto dalykinių duomenų prigimtis ir forma lieka neapibrėžti.

Valstybinės bibliografijos formos

Kitas svarbus dalykas, kurį reikia turėti galvoje, yra forma, kuria leidžiama valstybinė bibliografija. Tradiciškai tai buvo spausdintas leidinys, tačiau šiais laikais kai kurios valstybinės bibliografijos, pavyzdžiui, Malaizijos, skelbiamos tik kompiuterine forma. Tai vėl gali turėti įtakos požiūriui į dalykinę paiešką, nes tokioje bibliografijoje paieška gali būti lengvai atliekama pagal antraštės žodžius. (Apie tokios paieškos vertingumą bus kalbama vėliau.) Leidyba tik kompiuterine forma kelia daugybę problemų kitiems. Ne visoms šalims prieinama būtina įranga, ir tai ne visada yra geriausias būdas rengti bibliografijas, nors jis gali būti ekonomiškiausias.

Valstybinės bibliografijos funkcijos

Forma taip pat turi įtakos galimiems valstybinės bibliografijos naudojimo būdams. Jei ji naudojama fondų komplektavimui arba konkrečios temos leidinių paieškai, patogia turėti popieriuje išspausdintą egzempliorių. Tokia forma šiems tikslams yra daug efektyvesnė ir išdėscius medžiagą dalykų tvarka. Jei valstybinė bibliografija naudojama kaip katalogavimo šaltinis, kompiuterinė forma turi daug pranašumų, naudojant įrašus įvairiems katalogams. Tačiau šių pranašumų turi ir įrašas, turintis dalykinės paieškos pradmenų, kuriuos dažniausiai vartoja bibliotekų bendruomenė.

Dalykinės priegijos rūšys

Dalykinė prieiga gali būti suteikiama dviem skirtingais būdais - grynai verbaliniu ir sisteminiu (paprastai taikant plačiai vartojamą klasifikacijos sistemą). Šie būdai nėra tarpusavyje nesuderinami, ir idealiu atveju reikėtų suteikti galimybę naudotis abiem. 1977 m. penktojoje rekomendacijoje rašoma, kad valstybinės bibliografijos tarnyba turėtų apsvarstyti galimybę įdiegti tarptautiniu mastu vartojamą klasifikacijos sistemą savo kuriamiems įrašams tam, kad šalyje būtų galima rengti mokymo kursus¹. D. Anderson rekomenduoja valstybinius reikalavimus, kuriuose diferencijuojamos funkcijos bei vartotojų poreikiai, laikyti svarbiausiais vertinant požiūrį į dalykinimą. Ji teisingai pabrėžia, kad viena iš pagrindinių problemų siekiant dalykinti bet koku būdu yra ta, kad žinojimas nėra statiškas; ji nurodo klausimus, kurie kyla ieškant visuotinai

priimtinos dalykinimo koncepcijos. 1977 m. konferencijos dalyviai vienbalsiai sutiko, kad būtina sukurti dalykinimo koncepciją, tačiau jie taip pat pripažino, kad visuotinai priimtinos koncepcijos išrasti neįmanoma. Tai paaiškina gana miglotą šios trečiosios rekomendacijos formulavimą:

„Spausdintos valstybinės bibliografijos cinamieji leidiniai turėtų būti išdėstyti sistemine tvarka pagal nustatytą tarptautiniu mastu vartojamą klasifikacijos sistemą, o kumuliacijos tvarkymas turėtų būti paliktas valstybinės bibliografijos tarnybos nuožiūrai“².

Šio teiginio prasmė buvo ta, kad dalykinė prieiga būtų teikiama pagal sistemą, labiausiai išsigalėjusią šalies bibliotekų bendruomenėje. Konkrečios dalykinės priegijos formos suteikimas nereiškia nei to, kad valstybinė bibliografija turėtų būti tvarkoma pagal tą sistemą, nei to, kad turėtų būti vartojama tik viena sistema. Daugelis valstybinių bibliografijų teikia dalykinę informaciją vartodamos kelias sistemas. Pavyzdžiui, Indijos valstybinėje bibliografijoje taikoma Dewey dešimtainė klasifikacija, tačiau joje taip pat pateikiamos Colon klasifikacijos klasių žymos. Kanados valstybinėje bibliografijoje taikoma Dewey dešimtainė klasifikacija, tačiau joje taip pat pateikiamos Kongreso bibliotekos klasifikacijos klasių žymos, papildančios „Kongreso bibliotekos dalykines rubrikas“ (LCSH) medžiagai anglų kalba bei „Dalykinių rubrikų sąrašą“ (Repertoire de vedettes-matiere), kurį parengė Laval universitetas medžiagai prancūzų kalba.

Kalbos problemos

Pastarasis pavyzdys yra geras tuo, kad parodo dalykinės priegijos pranašumus ir apribojimus, kurie galėtų kilti iš vienintelio paieškos mechanizmo, paieškai vartojančio vien kompiuteriniuose įrašuose esančius antraščių žodžius. Kai yra kelios valstybinės kalbos (šio atvejo geriausias pavyzdys būtų Indija), standartinė dalykinimo koncepcija, ar ji būtų pagrįsta plačiai vartojama klasifikacijos sistema, ar dalykinių rubrikų sąrašu, teikia didesnes dalykinės paieškos galimybes, neribojamas antraštėse vartojamos kalbos. Papildoma galimybė interaktyvios paieškos seanso metu ieškoti ir pagal antraštės žodžius dar labiau padidina tokio formato vertę. Pridėjus tam tikras dalykinės rubrikos formas, kurias, pavyzdžiui, vartoja Kongreso biblioteka, gerokai padidėja galimybė rasti žodžiais suformuluotą dalykinę informaciją. Klasifikacijos sistemos vartojimas leidžia atlikti platesnę paiešką, negu įmanoma vienos konkrečios kalbos galimybių ribose, be to, gerokai palengvina teminių bibliografijų ar nuorodų sąrašo pagal konkretų dalyką spausdinimą.

Atrodo, kad medžiagos bei jos pateikimo formų įvairovė ir tarptautiniams įrašų mainams keliami reikalavimai yra esminiai dalykai, lemiantys tam tikros dalykinės paieškos formos pasirinkimą, ypač jei pageidaujama, kad paieška nebūtų priklausoma tik nuo žodžių - tam, kad būtų įmanoma peržengti kalbos barjerus.

Taip pat svarbu išsiaiškinti, ar reikia vartoti ne vieną, o kelias dalykinės paieškos sistemas. Daugelyje valstybinių bibliografijų jų vartojama keletas. Britų valstybinėje bibliografijoje dvidešimt metų buvo vartojama Dewey dešimtainė klasifikacija kartu su PRECIS rodykle, o daliai šio laikotarpio įrašų taip pat priskirdavo LCSH rubrikas.

Bibliografijos fizinei sandarai interaktyvios priegijos amžiuje dažnai teikiama mažiau reikšmės, tačiau ji bus labai reikšminga dar ilgus metus ateityje. Visų pirma, pasaulyje dar yra daug šalių, neturinčių valstybinės bibliografijos ar dėl lėšų trūkumo negalinių sukurti visiškai interaktyvaus valstybinės produkcijos įrašo. Antra, labai patogu vartoti valstybinę bibliografiją ar jos leidinių aibę kuriant temines bibliografijas ar dalykinius sąrašus; šis teiginys tinka ir tam tikrų leidinių formų sąrašams, pavyzdžiui, išsamiam visų vaizdo įrašų sąrašui arba visų vaizdo įrašų apie gamtos teršimą sąrašui, sudaryti ir pan. Tai yra pavyzdys, kaip vienkia ar kitokia sisteminimo forma gali žymiai palengvinti darbą.

Ekonominiai veiksniai

Vis dėlto dalykinės informacijos teikimas brangiai kainuoja, ir kuo didesnė įvairovė alternatyvių sistemų, tuo šis malonumas brangesnis. Britų valstybinės bibliografijos rodyklės istorija, jos kitimas nuo grandininio indeksavimo per PRECIS ir COMPASS ir iki dabartinės iš sutrumpintų Dewey dešimtainės klasifikacijos lentelių rubrikų yra geras pavyzdys, kaip mažėja lengvos dalykinės paieškos galimybės. Šiuo metu jos tiek sumažėjo, kad žmogui, nežinančiam Dewey dešimtainės klasifikacijos skyrių, rodyklė visiškai neturi vertės; tai rodo iš jungtinės gegužės-rugpjūčio rodyklės be jokio išankstinio profesionalaus pasirėngimo parinkti šie atsitiktiniai pavyzdžiai:

Kritika	111.85	Darbuotojų motyvacija	302.35
	191		331.21
	306.01		658.30089
	410		658.314
	801.95		658.31423
	809		
	809.93355		
	839.7472		

Medžiagos formos

Kai kurios dalykinės priegijos sistemos taip pat dažniausiai paaiškina bibliografijoje teikiamą informaciją, nurodydamos leidinio formą. Dauguma klasifikacijos sistemų (pažymėtina išskirtina Kongreso bibliotekos klasifikacija) turi formų pagalbinę lentelę, kurioje nurodomi ženklai, įgalinantys formaliai atskirti, ar aprašomas vienetas yra garso įrašas, vaizdo įrašas, žurnalas ar pan. Kongreso bibliotekos dalykinėse rubrikose įvestos „laisvai

plūduriojančios rubrikėlės“ atlieka panašų vaidmenį. Žinoma, ši informacija gali būti katalogo įrašo pastaboje arba gali būti savaime suprantama, jei įrašas pasirodo „sunkiau įkandamos“ medžiagos sąrašuose, kaip tai daroma Prancūzijoje. Jei įrašas būtų pateikiamas kompiuterine forma, ši informacija būtų dar vertingesnė, ypač jei ją būtų galima identifikuoti koku nors simboliu taip, kad visi leidiniai Brailio raštu ar visi vaizdo įrašai tam tikra tema būtų randami iš karto.

Išvados

Yra rimtų argumentų už tai, kad ir toliau valstybinės bibliografijos būtų spausdinamos popieriuje, net jei jos skelbiamos ir kitokia forma. Medžiagos išdėstymas pagal dalykus tokiam leidinyje tik didina bibliografijos naudingumą fondų komplektavimo reikmėms, dalykinei paieškai ir tarptautiniams informacijos mainams, nepaisant kalbos barjerų. Bibliotekų lankytojai garsėja netiksliai auroriaus ar antraštės žinojimu. Dažnai knygos antraštė supainiojama su apžvalgos žurnale pavadinimu. Autoriai pasirašo keliais vardais arba keliais to paties vardo variantais, ypač kai rašo komerciniais tikslais. Visų svarbiausia yra tai, kad jei norima aprėpti medžiagą, skelbiamą netradicinėmis formomis, o ypač medžiagą pasauliniame kompiuterių tinkle, kai kurie dalykinio sutvarkymo reikalai tampa itin aktualūs.

Nedelsiant reikėtų aptarti šiuos dalykus:

- Valstybinių bibliografijų turinį. Ar jos turėtų būti atrankinės vien dėl įmanomos pateikti informacijos apimties?
- Standartai neturėtų išlikti monolitiški, o turėtų apimti daugelį suderinamų ir leidžiančių abipusį vertimą sistemų. Standartizavimo prasmė ir kontekstas turėtų pasikeisti - apimti ne vienintelę dalykinimo koncepciją, bet daugelį suderinamų koncepcijų, kurias prireikus būtų galima suvienyti.
- Klasifikacijos ir dalykinių rubrikų terminai turėtų būti skiriami vartotojams ir intuityviai suderinami su paieškos žodynu. Klasifikacija turi didelės galimybes tapti navigacijos ir paieškos tinkle įrankiu.

- Kontroliuojamas žodynas išlieka rimta problema. Nebeįmanoma priskirti kontroliuojamo žodyno terminų visai informacijai. Vienas iš įmanomų sprendimų būtų perkelti sinonimų ir homonimų kontrolę į tarp sisteminių lygi.

1977 m. buvo sąmoningai vengiama rekomenduoti vieną medžiagos išdėstymo valstybinėje bibliografijoje sistemą³. Buvo suprantama, kad Dewey dešimtainė klasifikacija pripažinta didžiojoje pasaulio dalyje, tačiau ne Europoje. Taip pat nebuvo manoma, kad ji tinka pakankamai išsamiai apibūdinti specializuotus leidinius. Antra vertus, Universalioji dešimtainė klasifikacija nelaikyta pakankamai plačiai vartojama specializuotose tarnybose, kad taptų rimta alternatyva. Per praėjusius dvidešimt metų abi klasifikacijos buvo gerokai patobulintos, o Dewey dešimtainės klasifikacijos įdiegimas Prancūzijos nacionalinėje bibliotekoje ir naujojoje Britų bibliotekoje liudija augantį šios sistemos populiarumą, nors ji vis dar lieka nežinoma, pavyzdžiui, daugelyje Rytų Europos šalių. Be to, būtent tos šalys, kurios negali tikėtis, kad iš jų kalbų bus verčiama „Forest Press/OCLC“ (pavyzdžiui, Kroatija ar Rumunija), patiria sunkumų siekdamas palaikyti valstybinės bibliografijos lygį, jau nekalbant apie papildomus sunkumus perimant vartoti nepažįstamą klasifikaciją, kurios, be to, nevartoja visa likusi bibliotekų bendruomenė. Tai rimtai kliudo tarptautiniams įrašų mainams, nes neįveikiamas dalykinimo barjeras. Vienas iš galimų sprendimų būtų suderinti Dewey dešimtainę klasifikaciją ir UDK, kad jos atitiktų viena kitą, tačiau šis klausimas nėra nagrinėjamas konferencijoje ir turėtų būti sprendžiamas tarp pačių institucijų, kurios tobulina šias dvi sistemas.

Atrodo, kad šiai konferencijai bus sunku rekomenduoti vieną sistemą taip, kaip ji galėtų rekomenduoti vienas aprašo iš autoriaus ir antraštės taisyklės arba panašaus į ISBD standarto sukūrimą, nes dalykinimą standartizuoti buvo tuščiai stengiamasi pastaruosius šimtą dvidešimt metų. Vis dėlto tai nereiškia, kad šio klausimo reikėtų vengti, ir tektų labai apgailestauti, jei pasibaigus planuojamai konferencijai nebūtų rekomenduota bent kokia nors dalykinės prieigos forma.

Iš anglų k. vertė E. Macevičius

¹ Anderson, D. UBC: a survey of universal bibliographic control, London, IFLA Office for UBC, 1982, p. 21.

² International Congress on National Bibliographies, organized by

Unesco, in collaboration with IFLA, Paris, 10-15 September 1997. *Final report* (PGI - 77/Conf. 401/Col. 11), Unesco, Paris, 1978, p. 12.

³ Anderson *Op. cit.* p. 21.

Lyginamoji bibliografijos koncepcijų analizė

Osvaldas JANONIS

Vilniaus universiteto Knygotyros katedra, Saulėtekio al. 9, 2054 Vilnius, el. paštas: janonis@kvb.lt

Naujų informacijos rengimo, apdorojimo, perdavimo formų, būdų ir metodų bei informacinių paslaugų atsiradimas, dokumentinių komunikacijų sistemos plėtotė bibliografijai iškelia vis sudėtingesnių problemų. Ryškėjantis posūkis prie informacijos kvantų, idėjų, faktų, neformalių informacinių komunikacijų naudojant kompiuterinę techniką verčia bibliografijos mokslą peržiūrėti pagrindinius teorinius teiginius, patikslinti mokslo objektą bei dalyką, iš naujo nustatyti tiriamos veiklos srities santykius su kitomis žmogaus veiklos universumo sritimis, peržiūrėti klausimą apie jos funkcijas ir t.t.

Ilgai vyravusią knygotyrinę bibliografijos koncepciją pakeitė dokumentografinė (informacinė dokumentografinė) koncepcija (autorius O. Koršunovas). Tarybų Sąjungoje ji įsigalėjo aštuntojo dešimtmečio viduryje ir beveik du dešimtmečius atliko bibliografijos mokslo paradigmos vaidmenį. O. Koršunovo idėjoms tuo metu pritarė dauguma mokslininkų, pagal jo teorinius teiginius pertvarkyta bibliografijos terminų sistema, apibrėžtos sąvokos žinykiniuose leidiniuose ir terminų standartuose, jo idėjos buvo dėstomos aukštosiose mokyklose. Tačiau laikui bėgant išryškėjo ir kai kurie dokumentografinės koncepcijos trūkumai, nenuoseklumai ir klaidos. Pamažu ji pradeda nebepatenkinti nei mokslo, nei praktikos. Tai skatina naujų bibliografijos koncepcijų atsiradimą. Ypač rezultatyvus buvo paskutinis dvidešimtojo amžiaus dešimtmetis. Rusijos Federacijoje beveik vienu metu iškilo trys naujos bibliografijos koncepcijos: ideodokumentografinė (autorė N. Sliadneva), kognitografinė (V. Fokejevas) ir epistemologinė (L. Astachova).

Šio straipsnio pagrindinis tikslas yra išnagrinėti minėtąsias keturias koncepcijas, palyginti jas ir išsiaiškinti galimybes jų pagrindu parengti vientisą sistemingą bibliografijos teorijos kursą.

Dokumentografinė bibliografijos koncepcija. Šios koncepcijos elementarią ląstelę sudaro sistemos „dokumentas-vartotojas“ prieštaravimai. O. Koršunovo žodžiais tariant, „būtent jis (santykis „dokumentas-vartotojas“ - O.J.) yra tas „pumpuras“, kuriame slypi visa būsima bibliografijos įvairovė, būtent jame reikia ieškoti bibliografijos, kaip visuomeninio reiškinio, būtinumo objektyvių prielaidų“¹.

Tiesa, N. Sliadneva suabejoja O. Koršunovo teiginiu, kad dokumentinių komunikacijų sistema yra ta metasistema, į kurią tiesiogiai įeina bibliografija, kad ji yra bibliografijos istorinio ir teorinio atgaminimo žiniuose išėjimo punktas². Ji teisingai pastebi, kad O. Koršunovas apsiribojo formule „dokumentas-vartotojas“. Ji atkreipė dėmesį, kad šią formulę būtina papildyti elementu „I“ - dokumentiškai nefiksuota, laisva informacija, cirkuliuojančia žmogaus sąmonėje ir sociume. Ir L. Astachovos nuomone, atitikimo tarp dokumento ir vartotojo sąvoka pervertinta aiškinant bibliografinės informacijos ir bibliografijos apskritai esmę³. Bibliografinių žinių egzistavimo būdas yra ne tik sistema „dokumentas-vartotojas“, bet ir „autorius-informacija“, „autorius-vartotojas“, „informacija-vartotojas“, „leidėjas-dokumentas“ ir t.t.⁴. Oponentė mano, kad skelbdama, jog bibliografinės veiklos esmė yra atitikimų sistemoje „dokumentas-vartotojas“ realizavimas, dokumentografinė koncepcija iš esmės grindžia ne bendrąją bibliografijos teoriją, o bibliografinių žinių funkcionavimo, tiksliau - bibliografinio vartojimo teoriją⁵. Panašių priekaištų pareiškė ir V. Fokejevas. Jis teigė, kad bibliografija jos metasistemos elementų sąveikos kontekste praktiškai nebuvo tirama. Čia jis turėjo omenyje pagrindinius sąveikos elementus „teksto autorius“ (subjektas) ir „bibliografinės informacijos vartotojas“ (skaitytojas, klausytojas, žiūrovas ir t.t.)⁶.

Bibliografijos visuotinė esmė dokumentografinėje koncepcijoje apibūdina sąvoka „bibliografinė (organizuota antrinė dokumentinė) informacija“. Ši kategorija suvaidino labai svarbų vaidmenį formuojant ir toliau plėtojant bibliografijos teorijos pradmenis. O. Koršunovas rašė: „Realaus bibliografinio proceso teorinis „atgaminimas“ yra nuoseklus „antrinės dokumentinės informacijos“ sąvokos sukonkretinimas („kondensavimas“) - ne tik bibliografijos teorinio pažinimo pradžia, bet ir rezultatas. Savo pirmine kokybe ši nesuskaidyta abstrakti bendroji sąvoka yra ir sąvokų sistema, teoriškai atspindinti esmingiausias (dėsningas) bibliografijos, kaip vientiso visuomeninio reiškinio, puses“⁷. Be šios kategorijos, koncepcijos branduolį sudaro abstrakcijos „bibliografijos vidinė esminė rūšinė struktūra“, „bibliografinės informacijos pagrindinės visuomeninės funkcijos“, „bibliografijos visuomeninis poreikis“ ir kitos glaudžiai tarpusavyje susijusios sąvokos.